

FARAGÓ JÓZSEF

A MAI ROMÁNIAI MAGYAR FOLKLÓRGYŰJTÉS VÁZLATA

1

A romániai magyar folklór nemzetiségi kultúránk szerves és fontos része; nemzetiségi létünk és sajátságaink egyik olyan megnyilatkozási formája, amely nélkül kultúránk sokkal jellegtelenebb és szegényebb volna. Mi több, történeti fejlődésünk mai szakaszában nemzetiségünk folklór nélkül elképzelhetetlen, mint ahogy a jövőben is, kultúránk egyéb javaival együtt, a folklór révén őrizzük meg, ápoljuk és fejezzük ki nemzetiségünket. Elődeink évszázadokon át a folklórban halmozták fel és örökítették napjainkra népi-közösségi tudásuk és művészi tehetségük javát; anyanyelvi formákba öntötték-összegezték ki tudja hány embermillió és hány nemzedék gondolat- és érzelmvilágát, megalkotva és felvirágoztatva azt az íratlan — jobban mondva csak a nép emlékezetébe írt — szellemi örökséget, amelynek egyetemes emberi alapanyagában kizárólag és egyedülállóan magunk teremtette és reánk jellemző árnyalatok is szerénykednek vagy hivalkodnak.¹

Valóban, az erdélyi és a moldvai magyar népesség, a történelmi és társadalmi fejlődés összjátéka folytán, hegyektől-völgyektől mélyen és sűrűn tagolt földrajzi környezetében, hol kisebb, hol nagyobb tömbökben, a román néppel és más nemzetiségekkel együtt élve vagy azoktól körülvéve, a magyar folklórterület keleti peremvidékén a magyar folklór valamennyi műfajának és válfajának egyedülálló régiségeit, értékeit és szépségeit őrizte meg számunkra.

Ennek a ma már közismert tételnek a megalapozásán és megfogalmazásán évtizedek óta a legkiválóbb magyar és román folkloristák munkálkodtak. Kodály Zoltán írta 1927-ben: „Valamikor a székely dal volt a magyar dal: törmelékei, maradványai a többi magyarság közt mindenütt ott vannak.”² Mihai Pop 1957-ben: „A magyar folkloristák egyetértően elismerik, hogy hazánkban a székelyek meg a csángók folklórja olyan hagyományos javakat őriz, amelyek sehol másutt a magyar folklórban nincsenek meg.”³ A romániai magyar folklór a román folklórral és általában az európai folklórral való összefüggéseiben hasonló arculatot mutat. 1971-ben a III. Nemzetközi Dunamenti Folklórfesztivál két elsődíjas Maros megyei táncsoportjáról a zsüri elnöke, Martin György mondta: „Európában sehol sem őrzik oly eredetien és tisztán a folklórt, mint Erdélyben. A vendégek közül a füleházi román és a jobbágytelki magyar nemzetiségi csoport bizonyult a legjobbnak.”⁴ És végül Vargyas Lajos összegezése népdalballadáinkról: „Kelet-Európa és Észak-Amerika (Kanádával) az a két terület, ahol ma a legeredményesebb népdal- és balladagyűjtés folyik. A folklór ilyen gazdagságával általában más országok is dicsekedhetnek, különösen a Balkánon le Görögorszáig, sőt Szlovákia is hasonlóan gazdag lelőterület. De a ballada műfajában már szegényebb, mint Románia, a Balkán pedig nem mindig a legigazibb műfaji sajátságokat őrzi ebben az ágban. E tekintetben a romániai magyarság szinte

mindenkit megelőz a világon. Ott még legtöbb helyen a valódi, klasszikus értelemben vett ballada volt virágzásban, s a folklórhagyomány gazdagsága is olyan, mint Románia-szerte mindenütt.”⁵

Minden illetékes hazai és külföldi tudós — Bartóktól napjainkig — ilyen és ehhez hasonló helyet jelölt ki folklórunknak a nap alatt. Közvetlenül vagy közvetve, de mindenikük érzékelteti, hogy ez a folklór nemcsak alkotói és fenntartói számára értékes; önmagában való abszolút értékein túl a folklórjavak országos, sőt nemzetközi kincsestárában, úgyszintén a kulturális javak nemzetközi csereforgalmában is megvan a maga méltó, egy s más vonatkozásban úgyszólván kiváltságos helye.⁶

A folklórt őseink és elődeink mindenkor a maguk számára alkották ugyan, de reánk hagyományozták: mi lettünk egyedüli és jogos örökösei; minden idők folklórjai ma már kizárólag értünk vannak és hozzánk szólnak. Rajtunk múlik, hogy ismerjük, becsüljük: a kultúra mai hordozóiként tovább éltessek és az utánunk jövőknek is továbbadjuk őket.

A folklór értékei azonban kizárólag a folklórgyűjtés révén kerülnek a nép emlékezetéből felszínre, válnak ismertté és kapcsolódnak be a nemzeti meg a nemzetközi kultúra vérkeringésébe; gyűjtés nélkül az emlékezet meg az idő mélységeiben nyomtalanul alámerülnek. Ezért nem lehet közömbös sehol a világon egy ország, egy nép vagy egy nemzetiség számára a folklórkutatás állapota és fejlődése; a hivatásos, de még inkább a hivatott folkloristák száma, munkalehetősége és munkájuk hatékonysága. És ezért indokolt, hogy romániai magyar folklórkutatásunk gondját-baját nemcsak a folkloristák ügyének, még csak nem is kizárólag tudományos-szakmai feladatnak, hanem nemzetiségi s ezen át országos közügynek tekintsük.

Mégpedig égetően sürgős közügynek, mert a romániai magyar folklór a XX. század negyedik negyedében, jó fél ezer évvel a könyvnyomtatás feltalálása után és egy új, telekommunikációs korszak kibontakozásának teljében hagyományos létének és életének végéhez jutott. Mivel ugyanis a folklór megőrzése és felvirágoztatása a szocialista rendszerben állami művelődéspolitikai feladat, a parasztság néhai szerves (organikus) folklórlóját rohamosan felváltja a tömegek szervezett (organizált) folklórja: megkezdődött a folklór történeti fejlődésének egy merőben más minőségű, irányított korszaka, amely a hagyományos folklórt teljesen magába olvasztja.⁷

2

A két világháború között a romániai magyar folklórkutatásnak sem intézményes formái, sem hivatásos szakemberei nem voltak. Mindaz, ami a folklórgyűjtés terén alkalomszerűen történt, önkéntes gyűjtők áldozatos munkájának eredménye.

A romániai magyar folklórkutatás tudományos műhelye 1949 tavaszától a Művelődésügyi Minisztérium Bukarestben alapított Folklór Intézetének Kolozsvári Osztálya. Ez 1964-ben, a Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája keretében, egyesült az 1930-ban alapított kolozsvári akadémiai Folklór Archívummal, valamint az Akadémia Kolozsvári Fiókjának etnográfus munkacsoportjával. 1969-ben átkerült az újonnan alakuló

Társadalmi és Politikai Tudományok Akadémiája kolozsvári Társadalomtudományi Központjához, majd 1975-ben, a kutatás, az oktatás és a termelés egységének jegyében a Központot átvette a Kolozsvári Babeş—Bolyai Egyetem.

Az Osztály feladata kezdettől fogva az erdélyi román, valamint a romániai (közelebbről az erdélyi és moldvai) magyar, utóbb pedig az erdélyi szász folklór gyűjtése, tanulmányozása és kiadása; egyrészt sajátosságaik, másrészt együttélésük, közös fejlődésük és kölcsönhatásaik feltárása. Az alábbiakban e munkaterületek közül a magyar folklórgyűjtést próbálom vázolni.

Az Osztály 1949-ben három magyar szakemberrel indult: a népzene-kutató Szegő Júliával, aki 1957-ben innen ment nyugdíjba; a népzene-kutató Jagamas Jánossal, aki 1960-ban a Zenekonzervatóriumba távozott, és a néptáncutató Elekes Dénessel, akit rövid idő múlva a népköltészeti kutató Faragó József váltott fel. Az Osztály későbbi szakemberei: 1957-től a népzene-kutató Almási István; 1958-tól a népköltészeti kutató Nagy Olga, aki 1973 végén innen ment nyugdíjba; 1960-tól a népköltészeti kutató Vöö Gabriella. Rövidebb időn át: 1954—1959 között a népzene-kutató Gurka László; 1958-ban a népköltészeti kutató Köncei Ádám és 1958—1962 között a népzenei archivista Schuster Nagy Ildikó. Vagyis ma az Osztálynak három magyar szakembere van: a népköltészeti kutató Faragó és Vöö, valamint a népzene-kutató Almási. Az országban a negyedik hivatásos magyar folklorista 1967 óta Marosvásárhelyen Olosz Katalin népköltészeti kutató.

Mivel ez a munkaközösség a romániai magyar folklórt mind területileg, mind műfajilag csak részben tudta és tudja átfogni (utóbbi vonatkozásban gondoljunk a folklórnak a népköltészethez és népzenehez hasonlóan nagy, de kevésbé feltárt pászmaíra, mint a néptánc, a népszokások, a néphit, a népi tudás stb.), közművelődési jelentőségén túl szakmailag is számottevő lett az a folklórgyűjtő mozgalom, amelyet javarészt szintén az Osztály munkatársai kezdeményeznek vagy irányítanak. Alább majd név szerint említem azokat a jobbra önkéntes szakembereket, akik folklorista munkásságukat már kötetekkel fémjelezték. Az ő kis körüket az egyetemi, főiskolai és középiskolai tanárok, diákok sokasága hatalmas körre tágítja; végül e kör szélén a romániai magyar folyóiratok, hírlapok által szervezett folklórgyűjtési pályázatokra, versenyekre hivatkozhatunk. Felsoroljuk azokat, amelyek Osztályunk archívumát is több-kevesebb érdemes anyaggal gyarapították: 1954-ben a Művelődési Útmutató pályázata találós kérdések, 1957-ben népdalok gyűjtésére; 1958-ban a Pionír és a Napsugár, 1959-ben a Dolgozó Nő Kispajtás-rovatának pályázata közmondások és szólások gyűjtésére; 1967-ben a Pionír népmese-gyűjtési pályázata és a Napsugár „Egyedem-begyedem” pályázata kiszámolóverssek gyűjtésére; 1969-ben az Igazság felhívása a halálra táncoltatott leány balladájának beküldésére; 1971-ben a Jóbarát „Sípall-dobbal” pályázata gyermekjátékok és játékszerek gyűjtésére, valamint a Dolgozó Nő bölcsődalgyűjtési pályázata.⁸ Mindezeknél átfogóbb és céltudatosabb a nagyváradi Fáklya pályázatsorozata (1972-ben: népballada; 1973-ban: népmese; 1974-ben: közmondások, szólások; 1976-ban: gyermekmondókák; 1977-ben: lakodalmi költészet) a bihari magyar folklór rendszeres összegyűjtésére, Fábián Imre lapszerkesztő irányításával.

Az Osztály megindulásakor hangfelvevő eszközünk a fonográf volt, ezt azonban rövidesen — félezer fonográfhenger után, 1951 elején — a magnetofon váltotta fel. Azóta túlnyomóan magnóval gyűjtünk, csak az apró műfajok egy részét jegyezzük le hallás után — a folklórgyűjtési pályázatok, valamint önkéntes munkatársainknak az archívumba érkező anyaga viszont mind hallás utáni gyűjtés.

Magnetofonfelvételeink sebessége nagyobbára 9,5. Magukat a hangszalagokat tároljuk, lemezek vagy másféle másolatok nem készülnek róluk. A felvételek nagy többsége — mind a zenei, mind a népköltészeti anyag — le van jegyezve. A gyűjtőmunka, vagyis az archívum gyarapítása az Osztály tudományos munkatervének mindenkori feladata.

A szakemberek és az érdeklődők tájékoztatása végett gyűjtőterületünkről és archívumunk anyagáról a hazai és nemzetközi szakirodalomban meghonosodott néprajzi tájak szerint adok földrajzi, műfaji és mennyiségi áttekintést. (A tájbeosztás nagyságrendje egyetlen: ahogy eddigi gyűjtéseink kínálták és engedték.)

Az alábbi kimutatás, lehetőleg keletről nyugat felé haladva, közli a néprajzi tájak nevét, lapalji jegyzetben jelölve mindenikről, hogy a mai közigazgatási beosztás szerint melyik megyé(k)hez tartoznak. (A néprajzi táj nevében a v. rövidítés=vidéke.)

A táj neve után az első rovat azoknak a helységeknek a száma (*Hsz.*), amelyekből archívumunk folklóryanagot őriz.

A további számoszlopok az archívum mennyiségi és műfaji megoszlását mutatják. Utóbbi vonatkozásban — a folklór összes műfajainak sokaságához, bonyolultságához képest — a kimutatás szükségszerűen elnagyolva, csak néhány fő kategória jelzésére szorítkozik, éspedig: *Nd*=népdal; *Nsz*=népszokás; *Hsz*=hangszeres zene; *Pr*=próza; *Av*=apró és vegyes anyag; *m*=magnetofonfelvétel; *h*=hallás utáni gyűjtés — vagyis a kimutatás rovatai a következők:

Nd(m): alkalomhoz nem kötött népdalok és balladák, szövegek dallamokkal, magnófelvételek.

Nd(h): ugyanaz mint előbb, hallás után gyűjtve.

Nsz(m): alkalomhoz kötött szokásköltészet (siratóének, jelesnap folklór, lakodalmi költészet stb.) és szokásleírás, magnófelvétel.

Nsz(h): ugyanaz mint előbb, hallás után gyűjtve.

Hsz(m): hangszeres zene, túlnyomórészt magnófelvétel.

Pr(m): próza (mese, tréfa, monda, legenda, hiedelemtörténet stb.), magnófelvétel.

Pr(h): ugyanaz mint előbb, hallás után gyűjtve.

Av(m): apró műfajok (találós kérdés, közmondás, táncszó stb.) és vegyes anyag, magnófelvétel.

Av(h): ugyanaz mint előbb, valamint dallam nélküli ballada- és dal-szövegek, hallás után gyűjtve.

A kimutatás alján és jobb szélén *Össz.*, vagyis műfajok, illetőleg tájak szerinti összesítés.

A fonográffelvételeket, csekély számuk miatt, a magnófelvételek közé soroltam. A kimutatás az archívumba 1977. december 31-ig belettárolt.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

	Hsz.	Nd(m)	Nd(h)	Nsz(m)	Nsz(h)	Hsz(m)	Pr(m)	Pr(h)	Av(m)	Av(h)	Össz.
Moldva ^a	31	732	1543	92	205	112	106	290	8	1028	4 116
Gyimes ^b	3	113	177	17	27	116	16	1	6	686	1 159
Kászon ^c	4	28	300	1	29	3	—	1	9	819	1 190
Háromszék ^d	79	319	26	23	134	5	31	18	—	11 302	11 858
Erdővidék ^d	17	2	—	14	38	—	—	2	—	4 695	4 751
Csík ^c	40	15	4	9	45	88	33	1	13	8 842	9 050
Gyergyó ^c	15	7	187	4	32	14	14	13	—	1 826	2 097
Hétfalu ^e	5	74	1	16	2	4	1	42	—	232	372
Barcaság ^e	6	—	1	3	21	—	—	—	—	289	314
Kóhalom v. ^e	6	156	35	3	1	2	833	3	—	624	1 662
Udvarhely- szék ^c	90	496	370	10	247	196	4	209	1	21 633	23 166
Nyárádmente ^f	11	217	—	10	—	1	2	1	—	503	734
Marosszék ^f	66	691	520	27	190	56	514	131	45	7 278	9 452
Küküllő mente ^f	11	349	1	14	1	62	—	11	4	147	589
Hunyad ^g	7	152	—	—	—	—	—	—	—	1 189	1 341
Nagyenyed v. ^h	12	102	252	10	1	7	61	5	1	1 024	1 408
Aranyosszék ⁱ	14	198	21	1	75	—	19	—	2	968	1 339
Mezőség ⁱ	31	307	858	84	201	66	817	145	35	4 572	7 085
Nagy-Szamos völgye ⁱ	16	361	703	146	23	83	163	26	43	3 086	4 634
Beszterce v. ^k	7	11	5	1	32	—	—	—	2	708	759
Kalotaszeg ^l	41	676	3805	62	88	88	356	53	29	7 700	12 857
Szilágyság ^m	40	846	174	37	120	67	20	1	14	4 158	5 437
Nagybánya v. ⁿ	3	—	—	—	—	—	—	—	—	378	378
Máramaros v. ⁿ	3	93	—	3	—	18	—	—	—	430	544
Szatmár v. ^o	54	160	—	—	10	—	—	—	—	4 404	4 574
Érmellék ^p	23	51	19	13	—	—	99	6	1	4 400	4 589
Bihar ^r	42	59	148	30	50	—	42	5	11	8 077	8 422
Bánság ^s	46	11	2	5	—	—	135	57	—	5 581	5 791
723 helységből össz.		6226	9152	635	1572	988	3271	1021	224	106 579	129 668

^a Közigazgatásilag nagyrészt Bacău, kis részben Iași, Neamț és Vrancea megyében.

^b Nagyrészt Hargita, kis részben Bacău megyében.

^c Hargita megyében.

^d Kovászna megyében.

^e Brassó megyében.

^f Maros megyében.

^g Hunyad megyében.

^h Fehér megyében.

ⁱ Kolozs megyében.

^j Nagyrészt Beszterce—Naszód, kis részben Kolozs és Szilágy megyében.

^k Beszterce—Naszód megyében.

^l Nagyrészt Kolozs, kis részben Szilágy megyében.

^m Nagyrészt Szilágy, kis részben Szatmár megyében.

ⁿ Máramaros megyében.

^o Szatmár megyében.

^p Nagyrészt Bihar, kis részben Szatmár megyében.

^r Bihar megyében.

^s Arad, Temes és Krassó—Szörény megyében.

zott anyag alapján készült; összeállításához Karpf Judit, valamint Elena Drăgan falulapjait használtam. (A kimutatás a 18. lapon.)

A kimutatás utolsó rovata nagyobbára a fiatal pályázók és önkéntes gyűjtők fáradozását dicséri; a többi rovat túlnyomóan a szakgyűjtők munkáját tükrözi. Ennél a különbségnél jelentősebb azonban az archívum anyagának megoszlása: a számok — a jól képviselt műfajok és a területekhez mérten jól képviselt tájak mellett — a feltűnő egyenetlenségeket és hiányokat is elárulják. Az elkövetkező évek, évtizedek feladata volna a gyűjtőmunkát minden műfajra és minden romániai magyarlakta néprajzi tájra kiterjeszteni; valamennyiből a maga jelentőségéhez mért folklórányagot betakarítani.

Osztályunkban a gyűjtéseket katalógusok, magnetofoncédulák, az adatközlők jó részéről készült személyi lapok és fényképfelvételek egészítik ki; az archívum anyagában a tájékozódást földrajzi és műfaji mutatók szolgálják.

4

Az Osztály alapítása utáni években, az államosított és újjászervezett könyvkiadás viszonyai között, a folklór összes műfajai közül a népmese találta meg leghamarabb az utat az olvasóközönség felé. Itt is, a továbbiakban is mellőzve azokat a gyermek- és ifjúsági köteteket, valamint népszerű válogatásokat, amelyek a folklórgyűjtés és -kutatás eredményeit nem érintik, Nagy Olga 1953-ban adta ki *Előbb a tánc, azután a lakoma*, majd 1956-ban *A három táltos varjú* című mezőségi gyűjteményét — s kötetei azóta is megszakítás nélkül követik egymást. Éspedig 1969-ben jelent meg a *Lüderc sógor* (Erdélyi magyar népmesék alcímmel); 1973-ban *A nap húga meg a pakulár* (Marosmenti, kalotaszegi és mezőségi mesék); 1976-ban *A szegény ember táltos tehene* (Mérai népmesék); ugyancsak 1976-ban a *Széki népmesék* és 1977-ben a *Paraszt dekameron* (Válogatás széki tréfákból és elbeszélésekből). A szerző e gyűjtemények bevezető tanulmányai és jegyzetei, valamint a folyóiratokban közölt számos tanulmányán és cikkén kívül elméleti kutatásainak egy részét 1974-ben *Hősök, csalókák, ördögök* című könyvében összegezte (Esszé a népmeséről alcímmel).

Nagy Olga sokszínű erdélyi népmese-freskóját más gyűjtők kötetei további színekkel árnyalták és gazdagították. 1948-ban Horváth István—Sipos Bella *Az okos macska* címmel a magyarózdi, illetőleg a hétfalusi csángó mesékből adott ízelítőt. Hétfalusi gyűjtését Sipos Bella 1949-ben *Nagyerejű János* című kötetével, majd 1970-ben *A búzaszem, a kendermag és a vaskalán* című népmesefeldolgozásaival folytatta. 1956-ban Hunyadi András Beszterce—Naszód megyei kis gyűjteménnyel jelentkezett: *Erővel is, ésszel is* (Zselyki és decsei népmesék). 1957-ben adta ki Böződi György *Az eszös gyermek* című böződi gyűjteményét. Bágyi János meséi: ez a közös alcím is elárulja, hogy a szerző ezúttal *A tréfás farkas* (1942) című korábbi gyűjteményét folytatta, Bágyi repertoárjának egy része azonban még mindig kéziratban maradt.

Jó évtizednyi szünet után a tudományos igényű-jellegű mesekiadás 1969-ben egyszerre három új munkával gyarapodott. Nagy Olga említett

Lüderc sógorán kívül az egyik a Vöő Gabrielláé: *Többet ésszel, mint erővel* (Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből). A másik a Faragó Józsefé: *Kurcsi Minya havasi mesemondó*, egy marosszéki székely erdőmunkás fél évszázados mesemondó pályájának és művészetének monografikus bemutatása.

Az egyéniségvizsgálatnak ez a módszere utóbb is jól gyümölcsözőt és több monografikus gyűjteményben öltött testet. Ilyen volt Nagy Olga—Vöő Gabriella közös munkája 1974-ben: *A mesemondó Jakab István*, ezúttal egy görvényüvegcsúri erdőmunkással a középpontjában. A Pionír népmese gyűjtési pályázatának még középiskolás díjnyertese 1970-ben a Nagy-Szamos völgyébe kalauzolt kötetével: *Fehér Virág és Fehér Virágszál* (Magyardécsei népmesék. Mesélte Balla János. Gyűjtötte Balla Tamás. Szerkesztette és az utószót írta Faragó József). 1975-ben adta ki Nagy Olga a legkiválóbb széki mesemondó, [Filep Istvánné] Györi Klára önéletrajzi emlékezéseit: *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Végül 1977-ben látott nyomdafestéket Szabó Judit kötete: *Rózsa királyfi* (Berekméri Sándor geryeszegi meséi).

Bár a népmese gyűjtemények viszonylag nagy számával semmi más folklórműfaj nem tud versenyre kelni, mégis elsősorban a népballada volt és marad az erdélyi meg a moldvai magyar népköltészetnek az a legsajátosabb, legrangosabb műfaja, amely a tudományos kutatásban és a könyvkiadásban, szakemberek és olvasók körében egyaránt méltó és osztatlan hírt-nevet vívott ki magának.

Első táji gyűjteményünket, a *Moldvai csángó népdalok és népballadákat* Faragó József—Jagamas János közölte 1954-ben félszáznál több balladával, mind a balladák, mind a dalok jó részét dallammal.

Az egész romániai magyar balladaköltészeztől Faragó adott történeti és földrajzi, tematikai és tipológiai áttekintést: *Jávorfa-muzsika* (1965), a régebbi gyűjteményekből válogatott anyagon kívül nyolcvannál több kiadatlan balladával.

Kallós Zoltán gyűjteményét: *Balladák könyve* (Élő hazai magyar népballadák, 1970) Szabó T. Attila válogatta-szerkesztette, írt hozzá bevezető tanulmányt és jegyzeteket. A több évtizednyi gyűjtőmunka e szintézise négy néprajzi táj (Moldva, Gyimes, Mezőség és Kalotaszeg) verses epikáját, elsősorban annak archaikusabb rétegét szólaltatja meg: jó harmadfélszáz szöveget több mint másfélszáz dallammal, valamint néhány ballada prózai meseváltozatával. Ugyancsak Kallós közölte 1973-ban, *Új guzsalyam mellett* című kötetében, a 76 éves Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa teljes verses repertoárját a moldvai Klézséből: balladákat és lírai dalokat, ismét számos dallammal és hanglez-melléklettel.

Albert Ernő sepsiszentgyörgyi tanárnak és diákjainak tizenöt évi munkáját összegezi, négyszáznál több balladával, az eddigi legnagyobb magyar balladagyűjtemény, a *Háromszéki népballadák* (1973). Bevezetőjét és jegyzeteit Faragó József írta, zenei anyagát Szenik Ilona gondozta.

Albert Ernő horizontális gyűjtése után Ráduly János tanár vertikális kutatással egyetlen marosszéki falu balladavilágát tárta fel és vette vizsgálóra. *Kibédi népballadák* (1975) című monográfiája jó másfélszáz szöveget közöl, egy részüket dallammal; a kötet zenei munkatársa Kusztosné Szabó Piroska.

Faragó József a népballadáról szóló, szétszórtan megjelent, részint kéziratban maradt tanulmányainak és cikkeinek javát 1977-ben *Balladák földjén* címmel gyűjtötte össze. A könyv négy nagy fejezete az erdélyi és moldvai magyar balladagyűjtés történetét, a jelentősebb vagy ritkább balladatípusokat, a műfaj életkörülményeit, valamint az interetnikus (főként magyar—román) balladakapcsolatokat tárgyalja.

A felsorolt balladagyűjtemények majd mindenikének több-kevesebb zenei anyaga átvezet azokhoz a népzenei gyűjteményekhez, amelyekben valamennyi szöveg dallamával együtt jelent meg, s a közölt anyag kiválogatása, részben összeállítása is zenei szempontok alapján történt. 1957-ben jelent meg Szenik Ilona—Almási István—Zsizsmann Ilona: *A lapádi erdő alatt* (Ötvennyolc magyarlapádi népdal); ugyancsak 1957-ben Hubesz Valter: *Rózsa, rózsá, piros rózsá* (Székely népdalok); 1958-ban Szegő Júlia—Sebestyén Dobó Klára: *Kötöttem bokrétát* (150 népdal), majd 1970-ben Iosif Herța—Almási István: *245 melodii de joc — táncdallam — Tanzmelodien*, közel fele-fele román és magyar, valamint egy csokor szász táncdal és hangszeres zene, valamennyi a Székelyföld területéről. Ugyancsak 1970-ben Imets Dénes: *Repülj, madár, repülj* (Menasági népdalok és népballadák); 1972-ben B. Albert György—Bura László: *Zöld erdőben fenyő zöldje* (Szatmár megyei magyar népdalok és népballadák); 1973-ban Zolcsák Miklós—Fejér Kálmán ugyancsak Szatmár megyei gyűjteménye: *Darai népdalok*; ugyancsak 1973-ban Balogh Dezső: *Szilágysági népdalcsokor*; és végül 1977-ben az *Auzi valea cum răsună* (Cîntece și jocuri populare din județul Covasna) — *Két hegy között felsült a holdvilág* (Kovászna megyei népdalok) című gyűjtemény, Benczédi Huba szerkesztésében, 16 román és 50 magyar népdallal.

Népzenekutatásunk legjelentősebb forrásműve a *Romániai magyar népdalok* (1974), Jagamas János—Faragó József gondozásában. A kötet az Oszlály 1949—1955 között gyűjtött első tízezer dallamát összegezi és rendszerezi 350 dallamtípusban, mind a dallamokra, mind a szövegekre vonatkozó nagy jegyzetanyaggal; földrajzilag Szatmártól és Bihartól a moldvai csángóig a romániai magyar folklórterület nagyobb részét felöleli.

Népköltészeti és népzenei könyvszemlénk folytatásaként külön kategóriába sorolható az a néhány gyűjtemény, amely nem egy-egy folklór-műfaj, hanem adott gyűjtőterületen a folklór minél több műfajának-vál-fajának bemutatására törekszik.

Konsza Samu sepsiszentgyörgyi tanárnak és tanítványainak harmincévi gyűjtőmozgalma után, 1957-ben jelent meg Faragó József szerkesztésében a *Háromszéki magyar népköltészet* című kötet, a leggazdagabb népköltési gyűjtemény, amellyel ma bármelyik romániai magyarlakta megye büszkélkedik. Tartalma több mint másfélezer népköltési szöveg: mese, ballada, dal, gyermekfolklór, lakodalmi és ünnepi költészet, táncszó, közmondás, találós kérdés és írott költészet. Százhusz (!) mesét, tréfát felölelő fejezetéből 1969-ben önálló kötetként jelent meg egy válogatás: *A szegény ember kincse* (Háromszéki magyar népmesék).

Egy évvel későbbi, 1958-as termés, szintén Faragó gondozásában, Kovács Ferenc gyűjteménye: *Iratosi kertek alatt* (Kisiratosi népköltészet). Ez a kötet egy bánági falu népköltészetéről (mesék, balladák, dalok, já-

tékok, lakodalmi költészet, gúnyversek, közmondások és találós kérdések) ad áttekintést.

1969-ben jelent meg a *Magyargyerőmonostori népköltészet*, Olosz Katalin—Almási István gyűjteménye. Címénél gazdagabb: egy kalotaszegi falu népköltészete mellett (mesék, balladák, dalok, gyermekjátékok, csujogatások, sírfeliratok, közmondások és találós kérdések) népzeneanyagából is gazdag válogatást nyújt.

A költő Horváth István, miután 1948-ban (Sipos Bellával) *Az okos macska*, majd 1955-ben *Zölderdő fia* című kötetében kínált válogatást népmese-gyűjtéseiből, 1971-ben *Magyarozdi toronyalja* (Írói falurajz) címmel vaskos monográfiát szentelt szülőfalujának. A könyv jó része folklór, az alábbi nagyobb fejezetekre tagolva: hiedelmek, varázslatok, tilalmak; népi gyógymódok, gyógyszerek; játékok; ünnepi szokások; siratók; mesék; közmondások és szólások; találós kérdések; táncszók; szerelmes levelek; népdalok és balladák; gyermekmondókák. A szerző *Egy gyöngyszem, két gyöngyszem* címmel 1970-ben, majd második, bővített kiadásban 1975-ben külön is kiadta a magyarozdi népmeséket.

A folklór olyan fontos és hatalmas területét, mint a népszokások, Horváth István előbb említett néhány fejezetén kívül, önálló kötet formájában az egész romániai magyar szakirodalomban Faragó József egy tanulmánya képviseli: *Betlehemezők és kántálók Pusztakamaráson* (1947).

A néptánc kutatás kissé elmosódott színfolt a romániai magyar folklorisztikában. A hangosfilm és a nemzetközi táncírás általános használata, valamint a gyűjtött anyag archiválása és szakszerű kiadása nélkül az etnokoreográfia még távol van mind a népköltészeti, mind a népzene-kutatás szintjétől és eredményeitől. Művelői nem hivatásos folkloristák, hanem népi együttesek koreográfusai vagy táncmozgalmi irányítók; a gyűjtés nem szakintézetekben, hanem néhány táncegyüttes, valamint a Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Megyei Irányító Központjainak keretében folyik. A kiadványok nem tudományos, hanem elsősorban gyakorlati: táncművészeti és táncmozgalmi célokat szolgálnak; nem központi kiadóknál, hanem a marosvásárhelyi, a kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi Irányító Központoknál jelennek meg, nagyobbára román fordításban is; nem jutnak be az országos könyvforgalomba, nem árusíthatók és nem vásárolhatók, csak az illető megyék művelődési otthonainak könyvtárait gyarapítják. Ily körülmények közt még teljes bibliográfiai jegyzéküket sem volna könnyű összeállítani, szerzőik névsora a következő: Domby Imre, Domokos István, Elekes Dénes, Faragó József, Horváth-Margit, Lőrincz Lajos, Mihálycsa Szilveszter, Péter Albert és Székely Dénes.

A mai romániai magyar folklórgyűjtés eredményeinek nyilvánvalóan csak egy része az, amely kötetekké szerkesztve jut a tudományos-kulturális élet vérkeringésébe. Évtizedeken át a folklór vonatkozású tanulmányok, cikkek és apró adatközlések vagy jegyzetek százai, ezrei a folyóiratokban, hírlapokban látnak nyomdafestéket; nincs az a romániai magyar nyelvű időszaki sajtótermék, a megyei napi- és hetilapokat is ide számítva, amely a folklór gyűjtésében, közlésében vagy népszerűsítésében lehetőségeihez mérten kisebb-nagyobb részt ne vállalna. A tudományos

igényű vagy éppen szaktudományi jellegű, rendszeres közlés két hivatott fóruma a Művelődés (Bukarest, 1948-tól) és az akadémiai rangú Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Kolozsvár, 1957-től).

5

A mai folklór gyűjtésével és kiadásával párhuzamosan, de második helyre szorulva, szerényebb arányban folyt az utóbbi évtizedekben az erdélyi magyar folklórkutatás múltjának feltárása, értékelése is. Nincs olyan klasszikusunk (Arany László, Kriza János, Benedek Elek, Ósz János stb.), akinek gyűjtéseiből kisebb-nagyobb válogatások ne készültek volna, mint ahogy a folklór több irodalmi-művészeti értékű műfaja: a népmese, népballada, népdalszöveg, szöveg dallammal stb. szintén számos kiadásban jutott el az olvasókhöz. A népszerűsítő kötetek sokaságát mellőzve, alább ezúttal is csak a szorosabb értelemben vett folklorisztikai vállalkozásokra utalok.

1965-ben jelent meg első, majd 1971-ben második, átdolgozott kiadásban Antal Árpád—Faragó József—Szabó T. Attila *Kriza János* című könyve: a szerzők három monografikus tanulmányukban a költő, a folklórgyűjtő és a nyelvész Krizának állítottak emléket. Kriza *Vadrózsák* című klasszikus székely népköltési gyűjteményének új, korszerű kiadását Faragó gondozta 1975-ben.

Korábbi szórványos, népszerű kísérletek után napjainkra maradt a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság múlt századvégi pályázatára összegyűlt kéziratos székely meseanyag szakszerű kiadásának kötelessége is. 1955-ben jelent meg Kóbori János—Vajda Ferenc: *A szegény ember vására*, majd 1972-ben Kolumbán István: *A kecskés ember* című népmese-gyűjteménye; az előbbit Faragó József, az utóbbit Olosz Katalin rendezte sajtó alá. A Társaság igazi nagy fölfedezettjének, Ósz Jánosnak a meséiből Faragó 1969-ben olyan válogatást adott ki (*Az élet vize*. Kisküküllő-völgyi népmesék), amely Ósz kéziratos hagyatékát is figyelembe vette.

Benedek Elek monumentális életművének hatalmas meseanyagát: a gyűjtött, az íróilag átdolgozott, valamint a más nyelvekből fordított népmesék és mondák sokaságát ugyancsak Faragó próbálta megszerezni 1967-ben: *A táltos asszony* (Népmesék és mondák).

Népzene-kutatásunk nagy elődjének és úttörőjének korszakos munkásságát Szegő Júlia foglalta össze 1956-ban: *Bartók Béla, a népdalkutató*. Bartók székely kortársának életműve 1974-ben állott össze méltó formájában: *Sepródi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*, az utóbbi rész Almási István gondozásában.

6

Az utóbbi évtizedekben a romániai magyar folklorisztikának hovatovább szerves része a román folklór értékeinek-szépségeinek szakszerű, tervszerű kiválogatása és — a leghivatottabb műfordítók bevonásával — igényes magyar nyelvű közvetítése.

A műfordítók és a kiadók a román folklórból elsősorban a prózára figyeltek föl; így a román népmese klasszikusai (Petre Ispirescu, Ion Creangă, Ioan Slavici, Ion Pop-Reteganul stb.) újabb meg újabb válogatásokban és kiadásokban, könyvespolcnyi sorozatban szólaltak meg magyarul. Bonyolultabb folklorisztikai feladatot tűzött maga elé Faragó József két válogatása: *Aranyhajú testvérek* (1964) és *Az okos fiúcska* (1967). Közös alcímük (Romániai népmesék) jelzi, hogy mindkettő a román nép, valamint az összes romániai nemzetiségek mesekincsének együttes bemutatására törekedett; olyan kisebb nemzetiségekre is, amelyeknek még nem volt mesegyűjteményük, s a két kötetben közölt meséik egy része hamarabb jelent itt meg magyar fordításban, mint eredetiben.

A román líra átfogó válogatása 1966-ban a *Hej, zöld levél* (Román népdalok) című kötet, Faragó bevezető tanulmányával.

Mindezeknél jelentősebb azonban az a vállalkozás, amely másfél évtized alatt öt egymással összefüggő kötetben szólaltatta meg a magyar olvasók számára a verses román epika válogatott remekeit. A kötetek címe, zárójelben alcíme, majd megjelenési éve a következő: *A báránka* (Román népballadák), 1963; *Novákékról szól az ének* (Román hősi balladák), 1969; *Szarvasokká vált fiúk* (Román kolindák), 1971; *Márk vitéz* (Román népballadák Petrea Crețul Șolcan repertoárjából), 1974 és *Három testvér, kilenc sárkány* (Román fantasztikus balladák), 1976. Valamennyit fordította Kiss Jenő, válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Faragó József. Az öt kötet több mint másfélszáz balladát és kolindát tartalmaz, mintegy 25 000 verssor terjedelemben. A teljesítmény, jellegénél és méreteinél fogva, az egész nemzetközi szakirodalomban párját ritkítja: magyarul még egyetlen más nép verses epikája sem szólalt meg öt ilyen testvérkötetben, mint ahogy a verses román epikának sincs még egyetlen más nyelven sem ilyen sorozatnyi tolmácsolása. A vállalkozás a magyar olvasók körében nemcsak a román folklór, hanem a román irodalom megszerettetésének úttörését is sikerrel végezte, miként 1976 nyarán Bukarestben, a román irodalom műfordítóinak nemzetközi kollokviumán a magyarországi Belia György kifejtette: „Nagyon érdekes, hogy milyen divathullám dobta be a román irodalmat először a fiatal magyar értelmiség tudatába — a folklór. Azokra a gyűjteményekre gondolok, amelyeket például Kiss Jenő fordításában olvashat a magyar közönség. Sorozatban jelennek meg ezek a román balladákötetek s mind nagy népszerűségnek örvendenek.”⁹

Az erdélyi szászok verses népköltészetét Kányádi Sándor szólaltatta meg magyarul 1977-ben, *Es saß ein klein Waldfögelein — Egy kis madárka ül vala* című, szász—magyar kétnyelvű válogatásában, kottapéldákkal és Almási István népzenei magyarázataival.¹⁰

JEGYZETEK

¹ Bővebben a szerzőtől: *Nemzetiség és folklór = Korunk évkönyv 1973*. Tanulmányok a romániai magyar tudományosság műhelyéből. Kolozsvár 1973. 135—146. és *Folklórintudat*. Művelődés XXXI (1978). 9. sz. 15—17.

² Kodály Zoltán: *Mit akarok a régi székely dalokkal? = A zene mindenkié*. Bp. 1954. 16.

³ Pop, Mihai: *Folclor înfrățiit*. Contemporanul 1957. dec. 15.

⁴ Idézi Bartis Ferenc: *A béke és barátság jegyében*. Új Élet XIV (1971). 20. sz. 11.

⁵ Vargyas Lajos: *Kallós Zoltán ballada-könyve*. Korunk XXX (1971). 7. sz. 1109.

⁶ Bővebben a szerzőtől: *Nemzetiségi kultúránk nemzetközi aranyvalutája, a folklór*. Uo. XXXI (1972). 8. sz. 1150—1154.

⁷ Bővebben a szerzőtől: *A szerves és a szervezett folklór*. Uo. XXXVIII (1979). 1—2. sz. 49—52.

⁸ Bővebben Szabó Zsolt: *Irányított néprajzi gyűjtő-versenyek általános iskolás tanulókkal = ND 1976*. 73—84.

⁹ Idézi Halász Anna: *Vonzások és választások*. A román irodalom fordítóinak nemzetközi kollokviuma. A Hét VII (1976). 27. sz. 3.

¹⁰ Összeállítottam 1978 februárjában. Az anyaggyűjtést lezártam 1977 december végén.